

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ
ВА ЎРТА МАХСУС
ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

ГУЛИСТОН ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

Педагогика факультети

Педагогика ва психология кафедраси

Р Е Ф Е Р А Т

Мавзу: ХОТИРА ЖАРАЁНЛАРИНИ ЭКСПЕРИМЕНТАЛ ЎРГАНИШ.

**Бажарувчи: 32-14 гуруҳ талабаси Ёқубова Озода
Қабул қилувчи: Ҳайдарова С**

Гулистон

XOTIRA JARAYONLARINI eKSPERIMENTAL O`RGANISH.

R E J A :

1. Xotira jarayonlari haqida tushuncha.
 2. O`xshash qatorlar metodi orqali tanish jarayonini o`rganish.
 3. Operativ xotira xususiyatlarini aniqlash.
 4. Xotiradagi individual xususiyatlarni aniqlash.
- Xotira-individning hayotiy tajribasini esda qoldirish, esda saqlash, qayta esga tushirishi
 - Esda qoldirish- mustahkamlash yo`li bilan o`z bilimlarini yangi ma`lumotlar bilan boyitish.
 - Esda saqlash- esda qoldirilgan materialni qayta esga tushirishga tayyor turishi.
 - Unutish-esda qoldirilgan materialni qayta esga tushira olmaslik.
 - Esda tushirish-avval idrok qilingan materialni ongimizda qaytadan tiklanishi.
 - Antitsipatsiya-biror faoliyatning natijasi, voqealar davomini u yoki bu shaklda oldindan ko`rish.
 - Operativ xotira-juda kichik vaqt oralig`ida materialni esda qoldirish, esda saqlash, qayta esga tushirish.

?

Xotirasiz insonni tasavvur eta olasizmi?

Inson xotirasi voqelikni aks ettirish shakli bo`lib, axborotni qabul qilish, qayta ishlash va saqlash jarayoni deb qaraladi. Psixologik tadqiqotlarda xotira-inson shaxsi yaxlitligining muhim tarkibiy qismi deb baholanadi. SHuning uchun ham inson xotirasida saqlanayotgan axborotlar qayta tuzilishi, ayrim hollarda tez esda qoldirib, boshqa vaziyatlarda qiyinchilik tug`dirishi ham mumkin. SHaxs shakllanishi bilan uning xotirasi ham yaxlit tizimga aylanib boradi.

Psixik aks ettirish shakliga ko`ra xotiraning - obraz, hissiy, so`z-mantiqiy va harakat xotirasi turlari farqlanadi. Agar xotirani yagona tizim deb qaralsa, uning turlari turli darajani tashkil etadi. Masalan, qisqa muddatli xotira axborotni qayta ishlashning birlamchi bosqichi hisoblanadi. U materialni qisqa muddatda esda qoldirish va qayta esga tushirishda, esda saqlashda namoyon bo`ladi. Operativ xotira faoliyatning aniq maqsadlari uchun zarur bo`lganda materialni esda qoldirish, esda saqlash va qayta esga tushirishdan iboratdir. Uzoq muddatli xotirada materiallar uzoq muddatga esda qoldiriladi, saqlanadi va qayta esga tushiriladi. eksperimental tadqiqotlarda ko`pincha xotiraning alohida jarayoni va turlari o`rganish predmeti bo`lib xizmat qiladi.

?

Inson xotirasi bilan hayvonlar xotirasi o`rtasida farq bormi?

Xotirani eksperimental o`rganishda ko`pincha tekshiriluvchilarga u yoki bu qo`zg`atuvchi eslab qolish uchun beriladi va biroz o`tgach uni qayta esga tushirish so`raladi. Bunday tajribalarda 4 ta o`zgaruvchi mavjud: 1) qo`zg`atuvchi materialni tekshiriluvchiga berish usuli; 2) materialni esda qoldirish usuli. 3) materialni esda qoldirish va unutish o`rtasidagi oraliq. 4) esda qoldirilgan materialni qayta esga tushirish usuli.

Esda qoldirish jarayoni-antitsipatsiya yoki yodlash, axborotni esda saqlash- saqlash;

tanish-o`xshash qatorlar, individual xususiyatlar esa qatorning tushirib qoldirilgan a`zosi metodlari bilan o`rganiladi.

Tanish jarayonini tajriba yo`li bilan o`rganilganda berilgan materialni esda qoldirish va uni qayta esga tushirishni o`rganish alohida o`rin tutadi. Bu tanish jarayonini xotiraning boshqa jarayonlaridan farqini ajratib turuvchi asosiy xususiyatdir. Tanish boshqa jarayonlarga nisbatan engilroq, muvaffakiyatliroq deb qaraladi. Ammo, sun`iy ravishda tanish jarayonini murakkablashtirish mumkin. Bunda ko`rsatiladigan qo`zg`atuvchilar soni ko`paytiriladi yoki ularning xususiyatlari orttiriladi. Ba`zan tekshiriluvchi yo`l qo`yadigan xatolar soni ortib boradi.

O`xshash qatorlar metodi tanish jarayonini o`rganishning klassik uslublaridan biridir. Bu metodda tekshiriluvchiga avval so`zlar qatori beriladi, so`ngra biroz vaqt o`tgach undan ko`ra uzunroq so`zlar qatori beriladi. Bu qatorda avvalgi berilgan so`zlar ham mavjud bo`lib, tekshiriluvchining vazifasi ularni aniqlashdan iboratdir. Natijalarni tahlil qilishda quyidagi ko`rsatkichlar aniqlanadi. Birinchidan, tanish jarayonining miqdoriy ko`rsatkichini aniqlanadi ( $K_T$ ). Bu koeffitsient to`g`ri tanilgan so`zlar sonining (m) umumiy ko`rsatilgan so`zlar soniga (N) nisbatini 100 ga ko`paytirilganiga teng, ya`ni

$$K_T = \frac{m}{N} \cdot 100\%$$

Agar xatoliklar mavjud bo`lmasa, u holda tanish koeffitsienti 100% ga teng bo`ladi.

Ikkinchidan; tanish jarayonining sifat ko`rsatkichini aniqlash uchun xatolar koeffitsienti  $K_x$  hisoblab topiladi. Bu koeffitsient ikkinchi marta ko`rsatilganda yo`l qo`yilgan xatolar sonining (R) umumiy so`zlar soniga nisbatini 100 ga ko`paytirilganiga teng.

$$K_x = \frac{P}{N} \cdot 100\%$$

Tanish va xatolar koeffitsienti bir -biriga teskari bog`liqlikka egadir.

?

Komp'yuter xotirasi va inson xotirasi o`rtasida farq bormi?

Operativ xotirani ko`pincha amaliy maqsadlarda tadqiq etiladi. Ayniqsa, bu muammo bilan muhandislik psixologiyasi shug`ullanadi. Operativ xotirani o`rganish jarayonida esda qoldirish xajmi, esda saqlash muddati, materialni qayta esga tushirishning aniqligi e`tiborga olinadi.

Laboratoriya tadqiqotlarida G.V.Repkina ishlab chiqqan va T.P.Zinchenko tomonidan qayta ishlangan metoddan foydalaniladi. Tajriba raqamli material yordamida olib boriladi. Bunda tasмага bir, ikki, uch xonali sonlar yoziladi. Tekshiriluvchining vazifasi eksperimentator tomonidan ko`rsatilgan raqamlarni o`chirishdan iborat.

Natijalarni tahlil qilish uchun quyidagi uchta ko`rsatkich olinadi; Birinchidan, barcha sinovlar uchun to`g`ri topilgan raqamlarning o`rtacha miqdorini topish. Bu ko`rsatkich esda qoldirishning o`rtacha xajmi (V) ya`ni,

$$V = \frac{\Sigma m}{N}$$

bu erda m- har bir sinovda tekshiriluvchi tomonidan to'g'ri topilgan raqamlar soni, N - sonlarning dasturdagi miqdori.

Ikkinchidan; - bu operativ xotirada materialning saqlanish muddati:

$$T = \frac{l}{S}$$

bu erda l - tajriba boshlanishdan tekshiriluvchining birinchi xatoga yo'l qo'yguncha o'tgan tasma(lenta) uzunligi, S - tasmaning o'tish tezligi
(bu erda S q5 mm G` s.)

Uchinchidan: - bu operativ xotirada qayta esga tushurishning aniqligi (A).

$$A = \frac{Ne - P}{Ne}$$

bu erda P - tekshiriluvchining xatolari soni.

Tajriba boshlangunga qadar o'zi yozib oluvchi tasmaga 30 ta uch xonali (1-bosqich uchun), 60 ta 2 xonali (2-bosqich uchun) va 30 ta 1 xonali (3-bosqich uchun) sonlar yozib tayyorlab qo'yiladi.

1-bosqich – 1 sinovdan, ikkinchisi 2 ta va 3-bosqich 1 ta sinovdan iborat. V, T va A ko'rsatkichlari solishtirilib, vazifaning murakkabligi operativ xotiraga qanday ta'sir etishi haqida xulosa chiqariladi.

?

Xotirani tajriba yo'li bilan o'rganish qanday amaliy ahamiyatga ega?

Inson xotirasining tiplari sof holda juda kam uchraydi. Ko'p hollarda ular bir-biri bilan qo'shilib ketgan bo'lib, ulardan biri boshqasiga nisbatan etakchilik qilish mumkin.

Ana shu etakchi xotira tipini aniqlash uchun qatorning ushlab qolingan a'zolari metodidan foydalaniladi. Bu metodning mohiyatiga ko'ra tekshiriluvchiga qator so'zlar o'qib beriladi, so'zlardan esda qoldirilganlarini qayta esga tushirib aytib berishi kerak. Xotirada qoldirilgan so'zlar soni (m) ni hisoblab, qayta esga tushirish koeffitsientini (Kv) topish mumkin.

$$K_e = \frac{m}{N} \cdot 100\%$$

Etakchi xotira tipini aniqlash uchun qo'zg'atuvchi material turli usulda ko'rsatilishi mumkin. (ko'rish, eshitish, yoki aralash). eksperimentator materialni ko'rsatishi, o'qib berishi, yoki tekshiriluvchiga materialni o'qib berilayotganda pichirlab takrorlab turishi, havoda qo'li bilan yozib turishiga ham ruxsat berilishi mumkin. Har bir sinovdan so'ng tekshiriluvchi eslab qolgan so'zlarini tartibidan qat'iy nazar varaqqa yozib chiqadi.

Tajriba natijalarini tahlil qilishda qayta esga tushirish koeffitsienti taqqoslanib, xotiraning etakchi tipi haqida xulosa chiqarish mumkin.

АДАБИЁТЛАР:

2. Э.Ғозиев. Ёш даврлар психологияси. Тошкент, 1996.

3. В.М.Каримова, Ф.А.Акромова. Психология. Тошкент, 2000.
4. Э.Ғозиев. Умумий психология. I-II том. Тошкент, 2002.
5. Ғозиев Э.Ғ. Психология (Ёш даврлар психологияси). Тошкент, 2002.
6. Ғозиев Э.Ғ. Дифференциал психофизиология. Тошкент, 1999.
7. Крайк Г. Психология развития. Москва, 2000.
8. Рўбалко Е.Ф. Возрастная и дифференциальная психология. Москва, 2001.